

**НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ ХУДОЖНЬОГО КОВАЛЬСТВА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ
(на прикладі Івано-Франківська)**

У статті розглядаються виразні приклади художнього металу в міському середовищі Івано-Франківська, тенденції розвитку художнього ковальства на початку ХХІ століття, зокрема, їх типологічні та стильові особливості. Проведено аналіз новітніх зразків творів митців-ковалів Прикарпаття.

Ключові слова: ковальство, художній метал, митець-коваль, стильова особливість, композиційне вирішення.

Місто Івано-Франківськ є одним із центрів художнього ковальства в Україні. Елементи цього виду творчості логічно вписуються в міське середовище й додають йому більшого стилістичного та колірною звучання, репрезентують його історичний і романтичний характер. У міському середовищі з'являються цікаві приклади сучасного вирішення кованих виробів, нового прочитання можливостей цієї техніки.

Мета статті – з'ясувати особливості розвитку художнього ковальства Івано-Франківська в історичному аспекті, охарактеризувати стильові та типологічні ознаки, тенденції в цій галузі за останні десятиліття.

Ми вважаємо, що пошуки митців у сфері художнього ковальства вимагають сьогодні теоретичного обґрунтування, аналізу процесів оновлення. Вищезначені питання в історичному аспекті досліджували І.Жук, О.Нога, Ж.Комар, Ю.Бірюльов та ін. Художнє ковальство Івано-Франківська в контексті архітектури стилю модерн було розглянуте науковцями Л.Поліщук, В.Шпільчак, А.Шешурак. Разом з тим комплексно питання розвитку художнього металу, зокрема його сучасні тенденції, не розглядалися.

Регіональна приналежність ковальства до Прикарпаття визначена історично локальними творчими осередками, що мали тут місце. Розвиток цього ремесла бере початок від заснування міста. Уже в ХVІІ столітті воно мало розвинуту цехову структуру, до якої належав ковальський цех [2, с.51].

У місті збереглися цікаві зразки цього виду творчості різних історичних періодів. Проте особливої популярності кований металевий декор набув наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття, у час панування стилю модерн. Саме тоді відбувається активний розвиток будівництва в Івано-Франківську (Станіславові). У місті діяв ряд ковальських фірм, зокрема, Я.Федоровського, Ю.Шерера, П.Ярошевського та ін. [3, с.18]. Характерна риса художнього ковальства цього періоду – велика різноманітність тематичних образів, декоративність і символізм. Найбільш розповсюдженими в міському середовищі були рослинні мотиви, причому зустрічаються як натуралістичні, так і стилізовані їх зображення [8, с.98–99]. Поширеними в якості джерела натхнення в сецесійній стилістиці є й інші біонічні зразки: тварин, комах, плазунів, птахів, зображення фантастичних персонажів. Часто зустрічається використання музичних мотивів, а також солярна символіка [3, с.18]. Металопластика в техніці кування мала широке поширення у внутрішньому оформленні будинків у період модерну, особливо у вестибюлях і холах. Яскравими прикладами служать металеві ковани елементи в інтер'єрі будинків на вулиці Гетьмана Мазепи, 14, Шевченка, 15, Незалежності, 15 та ін. [6, с.16–17]. Цікаві зразки сецесійних елементів у міському середовищі збереглися на вулицях Мазепи, Незалежності, Шевченка, Шпитальній, Шопена. Зооморфні мотиви присутні у вирішенні металевої решітки сецесійного порталу (вулиця Гетьмана Мазепи, 30). Запозичена кована пластика виступає головним декоративним елементом. “Вона вписана у видовжений по вертикалі восьмикутний проріз, і її композиція асоціюється із скорпіоном” [8, с.101]. Саме в період стилю модерн розкрився багатогранний потенціал ковальського ремесла, що, у результаті, піднесло його до рівня мистецтва, високохудожньої творчості.

Зустрічаються також народні мотиви в художньому ковальстві. Зокрема, цікавим типовим виявом традиційного символу є дводільні в'їзні ворота в житловому будинку на вулиці Л.Курбаса, 9. “Строгі вертикальні лінії решітки переплітають стебла рослин, вгорі по центру композиції – “вазон” із квіткою соняха. Дане співвідношення є близьким до народного декоративного розпису” [8, с.101].

Щодо пізнього модерну, то в його стилістиці простежується звернення до функціональної естетики, зменшення декоративного компонента, використання класичних зразків. Для таких вирішень у ковальській творчості характерна узагальненість і більш обмежений ряд образів. Наприклад, балконна решітка на будівлі (вулиця Шевченка, 1) являє собою суцільний ритм вертикальних елементів, перерваних лаконічними декоративними вставками [8, с.102]. Частіше починають зустрічатися поряд з художнім ковальством зразки техніки зварювання по металу. Традиційний символ із гуцульської різби по дереву (солярний знак) утілений у решітці на вікнах у кафе “Мармуляда” (вулиця Чорновола, 23). Ці віконні ґрати виконані методом зварювання металу, пофарбовані у світлий бежевий колір, що додає візуальної легкості конструкції і підсилює їх декоративну функцію.

Пізня фаза модерну плавно переходить в іншу стильову течію – раціоналізм, а пізніше – функціоналізм. Для цього періоду властивий арсенал простих геометричних форм: прямокутник, квадрат, коло. У композиційних вирішеннях – строга лінійна організованість. Цьому авангардному стилю і, відповідно, зазначеному періодові характерні зменшення інтересу до ковальства, що пояснюється посиленням утилітарності, і все частіше – відмова від художніх декоративних елементів.

На жаль, для виробів у техніці кування настає період занепаду, що триває кілька десятиліть. Багато цікавих зразків художнього ковальства були недооцінені, занедбані та втрачені. Одними з перших ініціаторів відродження ковальства на Івано-Франківщині були місцеві художники-ковалі Михайло Зарицький і Сергій Полуботко. Відповідно вони ж згодом очолили два місцеві ковальські підприємства – “Гефест” і ковальську фабрику “Арма” [9]. Важливо виділити, що цей процес піднесення, який почався в 90-х роках, відбувався у двох напрямках: ретроспективному (повторення форм модерну найчастіше) і новаторському – постмодерністському.

У кінці 90-х років розпочався регенераційний процес в Івано-Франківську та по всій області. Передбачалася комплексна робота з міського оновлення, що починалася зі збору матеріалів щодо стану пошкодженості окремих будинків чи містобудівельних ансамблів, ландшафтного устрою і т. д. і закінчувалася конкретним утіленням проектних пропозицій. Ковані вироби активно вводились у міське середовище, замовлення виконували працівники підприємства “Гефест” [5, с.16]. Модерна стилістика тоді значно поширилась у малі архітектурні форми середмістя Івано-Франківська. Наприклад, на пішохідній частині вулиці Незалежності опорні ліхтарі витримані в сецесійній стилістиці, у декорі – рослинні мотиви. На площі Міцкевича та в Меморіальному сквері встановлені лавки з урнами, що становлять суцільний комплект за художньо-образним вирішенням, у композиції – також фітоморфні елементи. У цей період простежується інтерес до збереження автентичного вигляду кованої металопластики. Яскравим прикладом може служити реставрація кованих елементів будівлі готелю “Роксолана” (вулиця Грюнвальдська, 7/9), зокрема, огорожі, дашка при вході, решіток (віконних, дверних, балконних).

На початку XXI століття змінюються концептуальні напрями у стильових вирішеннях. При зведенні житлових і громадських будівель з яскраво вираженою сучасною постмодерністичною архітектурою активно використовуються нові технології та нестандартні матеріали. Художній метал відіграє помітну роль у формуванні сучасних архітектурних образів [2, с.34]. Для постмодерністичної стилістики характерні поліфонічність, комбінованість, елементи театральності.

У житловому будинку з об'єктами обслуговування на вулиці Франка, 25а в Івано-Франківську є цікавий приклад обгороджувальної конструкції на прибудові з площадкою і на сходах. Тут помітний вплив стилістики модерну. Решітки кріпляться до масивних колон, облицьованих нержавіючим металом. Поручні – металеві трубки. Композиція кованої решітки являє собою спіралеподібні лінійні елементи, що перетинаються в асиметричному порядку, асоціюються із стилізованою морською хвилею. У центрі решітки, що на площадці, – графічний знак “М” (стоматологічна клініка Михайлюка), використаний метод патинування (нанесення окислювача з декоративною метою).

Виразним прикладом постмодернізму в міському середовищі є декоративні елементи з художнього металу кафе-кондитерської “Бізе” (вул. Галицька, 31). Дашок з опорами перед входом у кафе виступає домінантою в загальній композиції зовнішнього оформлення. Декора-

тивне кріплення являє собою флоральні мотиви із вставками кольорового скла. Ці елементи повторюють форми стилю модерн. Опори завершуються сферичними світильниками, що кріпляться до дашка. Елемент, розташований у центрі під дашком, асоціюється із стилізованим “червоним ліхтарем”, що є традиційним атрибутом святкувань у китайській культурі. Він виконаний у тій самій техніці декорування металу із вставленими дрібними кружечками кольорового скла, відіграє суто декоративну функцію в цій композиції. Вивіски теж є підтримкою в загальній художньо-образній ідеї. Касетон (вивіска, що нагадує консоль) містить назву кафе-кондитерської “Бізе” і стилізовану чашку кави, ці елементи накладені на дрібносітчастий металевий пласт, обрамлений прямими та гнутими металевими трубками. Дві об’ємні вивіски на іншій стіні виходять на площу Шептицького. Одна з них повторює форму вікна, на спадаючій набік шторі якого закомпонований надпис “Бізе”. Друга – містить інформацію про години роботи закладу.

Декоративні елементи (дашок з опорами при вході, дві вивіски на стіні) з художнього металу кафе-кондитерської «Бізе» (вул. Галицька, 31). Ковальська фабрика “Арма”, фотофіксація, 2011 р.

Проект виконаний ковальською фірмою “Арма”. Художньо-образна композиція декорованого металу в зовнішньому оформленні кафе “Бізе” має постмодерністичний характер, також представлено цікаве поєднання матеріалів: металу й кольорового скла. Колірні співвідношення: золотистий і голубий полиск на чорному металі (використаний метод просторової організації за допомогою температурних властивостей кольору).

Касетон (вивіска) кафе-кондитерської “Бізе” (вул. Галицька, 31). Ковальська фабрика “Арма”, фотофіксація, 2011 р.

Прикладами постмодерністичних пошуків у художньому ковальстві, зокрема, є роботи Сергія Полуботька – директора фірми “Арма”, учасника багатьох виставок та одного з організаторів фестивалю “Свята ковалів”. Можемо виділити серед творів абстрактну композицію

“Блюз” (вулиця Лесі Українки, 5). Вона має фронтальний характер і відіграє роль декоративного акценту при вході в магазин. Цей твір має дзеркально-симетричну побудову, динамічне вертикальне спрямування, перпендикулярне до основи. Місцем зосередження композиційних відношень є кільцеподібний елемент, що кріпиться до опор, подібних на струни музичного інструмента. Навколо центру групуються, як промені, деталі правильної циліндричної та криволінійної експресивної форми. Метал покритий фарбою, в основі монохромна гама з двох відтінків зеленого кольору.

Ще одним цікавим зразком є об’ємно-просторова пластика “Дерево III. Гра в кості” С.Полуботька (вулиця Франка, 20). Ця робота складається з трьох об’ємних динамічних форм, які розташовуються навколо статичного центрального елемента. Експресивні складові виражені трьома основними кольорами (жовтим, червоним, синім). Центральний елемент, основа якого пофарбована в темний колір, нагадує круглий столик з букетом і розкиданими гральними костями, що мають природний колір металу. Характерна властивість цього твору – скульптурність, театральність.

Сергій Полуботько. Декоративна кована композиція “Блюз”, 1993 р. Матеріал – метал пофарбований. Ковальська фабрика “Арма”, (м. Івано-Франківськ, вул. Лесі Українки, 5), фотофіксація, 2010 р.

Сергій Полуботько. Декоративний кований твір “Дерево III. Гра в кості”, 2005 р. (вул. Франка, 20), фотофіксація, 2011 р.

Пожвавлення інтересу до ковальського ремесла за останнє десятиліття ознаменоване подією, що стала традицією – проведення щорічного міжнародного фестивалю “Свято ковалів” (з 2001 р.). Завдяки таким заходам, міське середовище Івано-Франківська збагатилося кованими скульптурними композиціями, що залишаються після свята і являють собою спільну роботу майстрів – учасників дійства. На площі Ринок – композиція “Весна” (2005). На площі Шептицького з’явилися кований твір “Великоднє сонечко” (2007) і “Коло ковальських міст” (2010), а на пішохідній частині вулиці Незалежності – “Букет майстрів” (2006) і “Дерево щастя” (2008). Композиція під назвою “В рамках ковальських традицій” (2009) розташована у сквері, що приймає до вулиці Лесі Українки. Ці твори об’ємно-просторової пластики характерні скульптурністю, елементами театральності. Зазначимо також, що значущі заходи такого роду окрім Івано-Франківська відбуваються у Львові – фестиваль “Залізний лев” (раніше – “Львівська підкова”, 2006 і “Галицька імпреза”, 1996, 1998, 2000, 2003), у Донецьку – “Парк кованих фігур”. Зрештою, можна констатувати, що підвищився професійний рівень місцевих майстрів, а міське

середовище поповнюється виробами ковалів, які відповідають новітнім формотворчим пошукам. Нові композиції з металу створюють особливу атмосферу Івано-Франківська. Варто відзначити, що ці твори типологічно належать до малих архітектурних форм (скульптура й мала пластика) так само, як дворові меблі, огорожі, конструкції з рослинами, носії інформації та освітлювальні пристрої в міському середовищі.

*Спільна робота митців-ковалів. Декоративний кований твір “Дерево щастя”, 2008 р.
(пішоходна частина вул. Незалежності), фотофіксація, 2011 р.*

Одночасно з фестивалями проходить активна виставкова діяльність у цій сфері. Зокрема, відбувається презентація творів “Орнаментальне ковальство”, де представлені широкому загалові роботи майстрів з різних країн та областей України. На подібних заходах зустрічаються оригінальні вирішення. Публічні покази творів мистецтва сприяють взаємному обміну досвідом, дають можливість самовиразитися молодим фахівцям. Часто зустрічається експериментальна робота із синтезу матеріалів (метал, скло, кераміка, дерево, камінь), що передбачає незвичні цікаві вирішення. Зазначимо, що виставкові твори зорієнтовані на світові тенденції розвитку цієї творчості. Тематика творчих робіт розвивається в напрямках кований метал для оздоблення архітектурного середовища, інтер’єрний метал, кований метал у меблях, камерний декоративний метал, ювелірні вироби [4, с.240–241].

Вищезазначене свідчить, що позитивні зрушення в ковальстві почалися на початку 90-х років під впливом ідей постмодернізму, а також певною мірою були зумовлені ініціативою місцевих творчих осередків. Прагнення продовжити успадковані традиції цього фаху спонукало до пізнання, збагачення досвіду через контакти з художниками-ковалями інших країн. Це послужило імпульсом до виходу вітчизняного ковальства на міжнародний рівень і прислуження його до загальноєвропейського мистецького процесу.

У кінці 90-х років, у період регенерації центральної частини Івано-Франківська, створилися сприятливі умови для стабільного розвитку ковальської творчості. У ході широкомасштабних перетворень міського середовища стала затребуваною продукція з художнього металу.

Ковані вироби органічно вписувалися в історичний містобудівельний ансамбль, широко застосовувались у малих архітектурних формах, доповнювали екстер'єр будівель. Їх стилістичні особливості часто зводилися до повторення форм модерну, що підходить до ретроспективного образу архітектурного фонду середмістя Івано-Франківська.

Ми визначаємо, що на початку ХХІ століття ковальство динамічно розвивається, набуває розмаху: зростають обсяги замовлень, відбуваються виставки та фестивалі міжнародного значення. Тобто наявні чіткі тенденції до розширення сфер застосування кованих виробів та збільшення діапазону декоративних, сюжетних вирішень. Потрібно відмітити, що елементи або окремі об'єкти з художнього металу все частіше використовуються в інтер'єрному оформленні: обладнання, дрібна й монументальна пластика (декоративні панно, статуетки, шкатулки, дрібний декор), освітлювальні пристрої (люстри, бра, торшери, канделябри).

Часто трапляється в середмісті Івано-Франківська використання художнього металу у візуальній рекламі, а саме – у вивісках. Рекламні носії, виконані в техніці кування металу, гармонійно вписуються в історичне середовище міста. З'явилися цікаві приклади кованих багатоелементних композицій на вулицях і площах міста, їх характерна особливість в елементах театральності. Екстер'єр будівель вигідно підкреслюють інтегровані в нього металеві конструкції: дашки, портали, решітки (віконні, дверні, балконні). Вони, крім функціонального призначення, являють собою стильову підтримку в зовнішньому оформленні фасадів. Отже, можемо узагальнити, що сучасний етап розвитку характеризується різноманітністю типологічних ознак, основні напрями яких: елементи архітектурного декору на фасадах, малі архітектурні форми, ковані вироби в інтер'єрі.

Аналіз показує, що в художньому ковальстві на початку ХХІ століття слід виділити такі основні стилістичні напрями: новаторські вирішення в стилі постмодернізму, еkleктичні, зразки повторення форм модерну.

1. Балконы, окна, решетки. – Пер. с исп. – М. : Издательский дом “Ниола. 21-й век”, 2005. – 128 с. : ил. – (Художественный металл). – ISBN 5-322-00279-0.
2. Грабовецкий В. История Ивано-Франківська (Станіслава). З найдавніших часів до початку ХХ століття. Ч. I [Текст] / В. Грабовецкий. – К. : Нова Зоря, 1999. – 304 с. – ISBN 966-7363-18-X.
3. Комар Ж. Металопластика в архітектурі Станіслава початку ХХ століття [Текст] / Ж. Комар // Своя хата. – 1997. – № 1–2. – С. 18–19.
4. Копчак С. Дипломні роботи студентів кафедри художнього металу Львівської національної академії мистецтв: образно-пластичні особливості [Текст] / С. Копчак // Мистецтвознавчий автограф : зб. наук. праць кафедри історії та теорії мистецтва. – Львів : ЛНАМ, 2010. – Вип. 4–5. – 400 с. – ISBN 978-966-397-111-5.
5. Олейник Е. Регенерація центра Івано-Франківська [Текст] / Е. Олейник // Архитектура и престиж. – 2002. – № 1. – С. 14–17.
6. Шпільчак В. Модерн в Івано-Франківську [Текст] / В. А. Шпільчак // Своя хата. – 1997. – № 1–2. – С. 14–17.
7. Шпільчак В. Станіслав – Івано-Франківськ. Місто давнє і сучасне (серія “Історичні місця України”) [Текст] / В. Шпільчак, З. Соколовський, М. Головатий. – Львів : Світ, 2011. – 272 с.
8. Шпільчак В. Художній метал в архітектурі Івано-Франківська початку ХХ століття [Текст] / В. А. Шпільчак // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. – Івано-Франківськ, 2001. – Вип. III. – С. 97–104.
9. Костюк І. Діалог Людини і Металу: авторські статті [Електронний ресурс] / І. Костюк. – Режим доступу : <http://kf-arma.com.ua/2005/12/dialog-lyudini-i-metalu>.

В статтє рассматриваются выразительные примеры использования художественного металла в городской среде Ивано-Франківська, тенденции развития художественнойковки в начале ХХІ века, в частности, их типологические и стилевые особенности. Проведен анализ новейших образцов произведений художников-кузнецов Прикарпаття.

Ключевые слова: *ковка, художественный металл, художник-кузнец, стилевая особенность, композиционное решение.*

The article is presented the expressive artistic metal of municipal environment of Ivano-Frankivsk, tendencies in artistic blacksmithing at early ХХІ century, in particular, their typological and stylistic features. The new samples of works of Carpathians region artist-blacksmiths were analysed.

Key words: *forging, metal art, artist-blaksmiht, the syle feature, compositional solution.*